

ESEJ O SLOVENSKI DRŽAVI: O proslavi petdesete obletnice ustanovitve Teritorialne obrambe Socialistične Republike Slovenije

Avtor: Igor Bavčar - 29. oktobra 2018

Proslava petdesete obletnice ustanovitve Teritorialne obrambe Socialistične Republike Slovenije je za nami. Kaj je ostalo Slovenkam in Slovencem od tega dogodka, tako negovanega na eni in tako napadanega na drugi strani? Veliko vprašanje je, ali smo se kaj naučili iz tega spopada za interpretacijo novejšje slovenske zgodovine. Obe strani sta nezadovoljni s predsednikom države Borutom Pahorjem. Ena zato, ker se je sploh udeležil tega dogodka. Druga zaradi njegovega govora, ki je direktno oporekal ključnemu sporočilu organizatorjev proslave. Njihovo sporočilo je bilo, da ni dveh TO, da je že govoriti o tem "žalitev", kot je na proslavi rekel predsednik zveze veteranov Ladislav Lipič. Predsednik države pa je presenečenemu avditoriju razložil prav to. Da si zaslug za slovensko vojsko ta proslava ne more pripeti in da TO iz leta 1968 ne pomeni rojstva slovenske vojske. Nerodna reč za organizatorje proslave.

V kakšnih okoliščinah je bila pravzaprav ustanovljena TO leta 1968?

Drugo polovico šestdesetih in začetek sedemdesetih let prejšnjega stoletja je Evropa, in z njo Slovenija v Jugoslaviji, doživljala na prav poseben način. To je bil čas študentskega upora in vrenja množic, ki je segal od Pariza prek evropskih prestolnic do Ljubljane in Beograda. To je bil čas praške pomladi, **Dubčkovega** poskusa ustvariti "socializem s človeškim obrazom". To je bil čas partijskega "liberalizma" **Staneta Kavčiča**, **Savke Dapčević Kučar**, **Latinke Perović**, **Marka Nikežiča**, akcije 25 poslancev, ki je načenjala partijski kadrovski monopol, čas Kraigherjeve ekonomske reforme, ki je liberalizirala državno socialistično gospodarstvo, čas Praxisa, Tribune, korčulanske šole, Radia Študent. To je bil čas, ko se je v Slovenijo prvič po letu 1943, ko je pobegnil pred likvidatorji VOS in pred gestapom, vrnil **Ciril Žebot**, zagotovo osrednja osebnost slovenske politične emigracije in eden največjih zagovornikov samostojne Slovenije. Slovenski Izvršni svet mu je, potem ko mu je bil najprej pisno zagotovil, da lahko brez skrbi obišče Slovenijo, celo organiziral pogovor na Ekonomskem inštitutu v Ljubljani. Seveda mu je ves čas sledila Služba državne varnosti, a bolj zato, da bi kompromitirala Kavčiča, kot pa zaradi Žebota samega. Slovenija je takrat doživljala spremembe, ki so sledile evropskim dogajanjem, kar je priznaval tudi Žebot, navdušen nad dogodki v Pragi in impresioniran z nekaterimi potezami Kavčičeve politike, o čemer mu je ob odhodu tudi pisal.

V teh okoliščinah je bila leta 1968 ustanovljena Teritorialna obramba. Njeni ustanovitvi je botrovala ruska vojaška intervencija na Češkoslovaškem, ki je končala Dubčkov socialistični eksperiment. A obenem je prvič po tem, ko je Komunistična partija Slovenije razpustila slovenske partizanske enote in jih utopila v Jugoslovanski ljudski armadi, prišlo do ustanovitve vojaških formacij, ki so delovale na nacionalni ravni republik in celo lokalno. V Sloveniji so se socialistične oblasti tega projekta lotile resno. Prvič po letu 1945 so te enote uporabljale slovenščino kot jezik poveljevanja. Del sanj generala **Jake Avšiča** je postal stvarnost. Partijska politika je šla še dlje, na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo (s **Stanetom Dolancem** kot enim prvih direktorjev) je sčasoma uvedla celo visokošolski obrambni študij, ki so ga nekateri videli kot zametek nacionalnega vojaškega šolstva. In v zaprtem območju Kočevske Reke in Gotenice se je pod zaščito Službe državne varnosti formirala elitna zaščitna brigada TO, katere izključna naloga je bila varovanje slovenskega političnega vodstva. Iz teh časov je znanih veliko mitov o tem, da je bil avtor teh sprememb pravzaprav **Ivan Maček-Matija**, da je celo izdal skrivno povelje vodstvu novoustanovljene TO, naj v primeru napada Sovjetske zveze na Jugoslavijo aretirajo vrh JLA v Sloveniji in podobne zgodbe. Druga je govorila o sestankih med **Francetom Popitom**, predsednikom CK ZKS, in **Vinkom Levstikom**, političnim emigrantom in hotelirjem, v slovenski gostilni na italijanski strani Brd. Menda naj bi govorila o spravi. Občutek, da se začenjajo neki novi časi, je bil v zraku. In v novoustanovljeni TO prav posebej.

Ta občutek je še potenciralo dejstvo, da sta znani KOS, protiobveščevalna služba JLA, in zvezna služba državne varnosti v tistem času vodili akciji "Vrh" in "Zelena knjiga" prav proti slovenski politiki. Očitek o separatizmu slovenske politike so utemeljevale s podatki o ilegalnem uvozu orožja za slovensko TO in o črnih udbovskih finančnih fondih v tujini. Stvari so bile žal bistveno bolj prozaične. Slovenska partija je sama obračunala najprej z **Nikom Kavčičem**, ki je takrat vodil Ljubljansko banko, potem pa je odstavila še poveljniški kader TO in nekatere visoke uslužbence slovenske udbe z obtožbo, da so se šli lukrativne zasebne posle. Ti so bili sicer običajni v tej službi in svoje repe vlečejo v današnje čase. In potem je sledil še centralistični obrat, Brionski plenum, odstavitev Staneta Kavčiča v Sloveniji (ena ključnih obtožb je zadevala prav obisk Žebota v Sloveniji) in partijskih liberalcev po republikah in pokrajinah, profesorjev na filozofski fakulteti in FSPN, več sto direktorjev slovenskih podjetij. Prišlo je do cestne afere, Slovenijo so ustavili v razvoju in zmagala je trda partijska linija.

O slovenski samostojnosti takrat v resnici niso razmišljali ne ti, ki so ilegalno nabavljali orožje za TO, niti tisti, ki so polnili črne udbovske fonde, kaj šele tisti, ki so z obojimi potem obračunali in njihove glave položili na oltar federacije. Za slovenske komuniste to ni bila opcija v nobenem časovnem in zgodovinskem trenutku, razen desetletja nazaj, ko so zastopali stališče, da je treba razbiti Jugoslavijo kot "ječo narodov". Zato jim tudi ni moč očitati tega danes. Ampak velja tudi obratno: da tega danes ne morejo trditi zase na nikakršni proslavi! Lipičeve besede, izrečene na proslavi 50. obletnice, da je bila TO pač vedno v funkciji vojaške obrambe Slovenije "ne glede na družbeno ureditev", so zato zavajajoče. Četudi bi pristali na to, da je bila v ustanovitev TO v resnici vgrajena iluzija o tem, da gre končno za Slovenijo, pa so dejstva, da je bila ves čas del zvezne armade, da je prišlo do obračuna s partijskim liberalizmom in da je leta 1972 zmagala projugoslovanska in pravoverna trda partijska politika, ki je TO leta 1990 tudi razorožila, dokončno demantirala tudi tako trditev **Ladislava Lipiča** danes. Paradoks je tudi, da so nekateri akterji tiste partijske politike, ki je obračunala s takimi iluzijami v sedemdesetih letih in jih v devetdesetih še vedno niso sprejemali, na Lipičevi proslavi sedeli v prvi vrsti.

Ustanovitev slovenske vojske 1990-1991

Do oktobra 1990 TO v Sloveniji ni bila slovenska, ker je bila to formacija, ki je bila zakonsko podrejena zvezni jugoslovanski armadi. Od maja 1990, ko je bila imenovana Demosova vlada, pa do oktobra istega leta, je jugoslovanski generalštab v zvezi z delovanjem TO po republikah sprejel kar nekaj ukazov. Vodstvo TO v Sloveniji z generalom **Ivanom Hočvarjem** na čelu je te ukaze poslušno izpolnjevalo, kljub temu da je imelo slovensko državno predsedstvo kar nekaj pristojnosti. Tako je

maja 1990 zvezna armada razorožila TO v Sloveniji. Le štirinajst občin orožja ni izročilo. Slovenska TO s tem ni bila zgolj zakonsko pod zvezno armado, tudi dejansko ni več obstajala kot realna sila, saj je bila – razorožena. “Ne glede na njeno družbeno ureditev”, taka vojska pač ni mogla braniti Slovenije, kot pravi Lipič. Z vojsko brez orožja se ne ponaša nobena politika in nobena država, razen Lipičevih veteranov. Država že po sami definiciji niti ne more biti država, če ne more zagotoviti učinkovite oblasti nad svojim ozemljem.

Zato se je Demosova vlada takoj lotila formiranja lastne vojaške sile in ustanovljena je bila Manevska struktura narodne zaščite (MSNZ). Ta formacija je tudi zaradi svoje drugačne narave, predvsem pa zaradi operativne in vojaške koordinacije s slovensko milico in drugimi varnostnimi in zaščitnimi formacijami (VIS, civilna zaščita) predstavljala povsem novo kvaliteto. Prav zaradi tega, ker TO ni bila pod slovensko pristojnostjo (in četudi bi bila, je bila razorožena in zato neuporabna), je bilo potrebno slovensko vojaško silo organizirati takoj. To je bil čas prelomnih dogodkov v Jugoslaviji in danes vemo, da je bilo kar nekaj možnosti, ki bi se lahko iztekle v tak ali drugačen vojaški ali oborožen spopad že pred osamosvojitvijo junija 1991. Slovenija je vojsko potrebovala takoj.

MSNZ je bila ustanovljena z ukazom republiškega sekretarja za notranje zadeve, ta je za načelnika MSNZ imenoval **Toneta Krkoviča**. Sekretariat je načelniku nudil logistično infrastrukturo, oborožitev, finančna sredstva, potrebno varnostno zaščito in tudi identifikacijske dokumente, ki so mu zagotavljali ustrezno osebno varovanje. Krkovič, ki je bil sam častnik TO in je vojaško zrasel v TO, celo v njeni elitni zaščitni brigadi, se je kadrovsko najbolj naslonil prav na kadre TO. Čeprav je bila MSNZ povsem legalna struktura izvršne oblasti, je na tej točki, na točki kadrovanja, delovala na mejnem področju, saj je posegala po kadrih, ki so bili do oktobra 1990 pod zveznim poveljstvom. Zgolj velika konspirativnost, osebni pogum in predanost so omogočili, da ni prišlo do resnih konfliktov. Ni pa posegala po enotah in formaciji TO, ustanavljala je lastne formacije, lastno poveljniško linijo, lastna skladišča orožja v civilnih objektih in v sodelovanju s civilno strukturo prebivalstva, z lovci, gozdarji, itd. Le tam, kjer orožja niso oddali, je bilo s TO razvito tesnejše sodelovanje. Drugje na lojalnost poveljniškega kadra, ki je izročil orožje JLA, ni mogla računati.

Hkrati s tem je republiški sekretar za notranje zadeve ustanovil Specialno enoto milice in jo podredil neposredno sekretarju in ne več poveljniku milice. To ni nasprotovalo le tedanji organizacijski strukturi sekretariata, pač pa tudi policijski doktrini modernih držav. Toda ukrep je bil potreben iz istih razlogov, kot je bila ustanovljena MSNZ. Iz enakih razlogov je bila posebej skrbno organizirana vojaška komponenta milice, njena rezerva, posebej pa še posebne enote milice, ki so med desetdnevno vojno opravile izjemno delo in poleg specialne enote predstavljale pravo udarno pest naše obrambne in varnostne strukture. Septembra 1990 je bila vzpostavljena povsem operativna koordinacija med Krkovičevo strukturo in strukturo milice z **Vinkom Beznikom** in **Jožetom Kolencem** kot ključnima osebama v milici. Istočasno je sekretar odvzel policijska pooblastila in orožje Službi državne varnosti, prepovedal uporabo prisluškovalnih centrov na slovenskih poštah (vmesnih delilnikov) in upokojil nekaj sto uslužbencev SDV, v glavnem tistih, ki so delali na notranjepolitičnem območju. Zaradi tega je opozicija v skupščini zagnala vik in krik.

Sekretariat za obrambo je v tem času zavaroval orožje upravnih organov, posebej pa strateško pomembno naborniško dokumentacijo in se začel pripravljati na služenje vojaške obveznosti v Sloveniji. To je bil čas zelo pomembnega obveščevalnega in protiobveščevalnega dela v obeh sekretariatih, oboroževanja novih obrambnih in varnostnih struktur in zavarovanja obstoječe oborožitve.

V nobeni od teh aktivnosti do oktobra 1990 ni bilo TO. Nastajala je nova obrambna struktura MSNZ, ki se je kadrovsko naslonila predvsem na vojaško usposobljene častnike iz strukture TO in sekretariata za obrambo. Edini kriterij kadrovanja je bil lojalnost slovenski državi. To, da Demosova oblast teh ljudi ni spraševala po politični pripadnosti, danes ne daje nikomur pravice, da zvezdo, srp

in kladivo iz emblema Zveze komunistov Slovenije v tistem času, postavlja v kakšno simbolno sosledje z novo obrambno in varnostno strukturo slovenske države. Zato je značka proslave 50. obletnice ustanovitve TO tudi iz tega vidika v resnici zoper zgodovinska dejstva in le poniglava provokacija.

Oktober 1990 je slovenska skupščina sprejela ustavne amandmaje k slovenski ustavi, s katerimi je TO podredila slovenski državi. Takrat je načelnik MSNZ Krkovič celotno novo strukturo predal novoimenovanemu poveljniku slovenske TO, pravzaprav generalu brez vojske, **Janezu Slaparju**. Samo v šestih mesecih je Tonetu Krkoviču uspelo ustvariti prvo slovensko oboroženo formacijo z ekselentno borbena moralo in nekaj deset tisoč oboroženih žensk in moških. Ta prehod MSNZ v TO, ki je bila prvič pod slovenskim poveljstvom, pa je obenem tudi zabil ta ključni prelom in Ladislav Lipič je izkoristil prav to, ko je govoril o tem, da ni dveh TO. A točke preloma med dvema TO si predsednik države ni izmislil.

Demosova vlada bi se zlahka odločila, da TO preimenuje, pa tega ni storila. Lahko da iz povsem praktičnih razlogov, lahko da iz taktičnih razlogov in tudi zaradi političnega sporočila, ki bi ga s seboj prineslo novo ime. Praktični razlogi so narekovali, da ne spreminjamo ne uniform ne oznak, samo zvezde so bile zamenjane s kokardami, ki so simbolizirale Triglav. Taktični razlogi so bili predvsem v tem, da s spremembo imena ne razkrivamo nove strukture MSNZ, ki je tako zelo dolgo, praktično do vojne, ostala prikrita nasprotniku in večini slovenske javnosti. Politični razlogi so bili posledica dejstva, da je Demos imel le nekaj glasov večine v slovenski skupščini. Njegov ključni politični cilj, osamosvojitve Slovenije, je narekoval izrazito inkluzivno politiko in vključevanje čim širšega kroga ljudi v ta zgodovinski projekt. Morebitna sprememba imena bi to lahko ogrozila, simboli so namreč trdovratna reč. Rezultat plebiscita in osamosvojitve sta potrdila uspešnost in pravilnost take Demosove politike.

1968-1990-2018

Upošteva zgodovino slovenskega naroda, razvoja njegove državniške misli in politike, predvsem pa zgodovine služenja Slovencev v tujih vojskah, je gotovo nekaj razlogov, da se spominjamo tudi ustanovitve TO iz leta 1968. Še posebej če poznamo čas, ko je bila ustanovljena, in okoliščine, ki so temu botrovale. Predvsem pa, če poznamo pričakovanja nekaterih sodobnikov tistega časa, četudi iluzornih in naivnih, kot so se kmalu izkazala. Ni pa nobenih razlogov, da bi ta spomin ovili v partijske simbole, ker je tudi to, kar je vredno spomina na leto 1968, v resnici prej zametek upora ali pa še bolje, upanja, da se bliža konec slovenskega in jugoslovanskega komunizma kot pa kakšna njuna potrditev.

Med razlogi, da se spominjamo ustanovitve TO leta 1968, je morda še največ tistih, ki so botrovali tudi odločitvi Demosa, da ohrani ime Teritorialna obramba. To, da je to ime po osamosvojitveni vojni postalo domala generično ime za slovenske oborožene sile in je to še danes, veliko pove. Veliko ljudi, Slovenk in Slovencev, je v ponovni uvedbi slovenskega poveljevanja že leta 1968 upalo na to, kar se je leta 1991 potem tudi res zgodilo, namreč, da nastaja slovenska država s svojo vojsko. Veliko teh ljudi je zato tudi šlo v TO v prejšnjem režimu in njena kadrovska sestava je bila v veliki meri slovenska. To ni bila zgolj obveza, naši ljudje so imeli veliko raje TO kot JLA tudi v času socializma, čeprav danes vemo, kaj se je v resnici dogajalo. Zato je Tone Krkovič tudi našel v njej toliko somišljenikov.

Tako ravnanje slovenskih državljanov seveda opravičuje, da se kljub vsemu spomnimo tudi tistega dne. Obenem pa naravnost kliče po tem, da se ga danes predstavi na neki korekten način. In ne tako, kot so se odločili Lipičevi veterani, misleč, da lahko prav ta zgodovinski spomin in odnos naših ljudi do samega imena "TO", izrabijo za to, da obudijo neko sicer zgodovinsko poraženo politiko, ki jih kljub temu, (kako tragično v resnici!), da so bili akterji osamosvojitve, danes očitno pušča prazne in izgubljene. Oni so se odločili za politizacijo, ki je ta dogodek pravzaprav diskreditirala in na okope priklicala drugo stran, ki tega seveda ne more mirno opazovati. S tem je ta proslava res dodatno

razdelila javnost, kot je pravilno ugotovil predsednik države. Zdi se, da je to bil edini pravi interes pri njeni organizaciji in [očitek o sejanju vetra Ladislavu Lipiču zlahka vrnemo](#).

Gotovo je bila ena ključnih lastnosti Demosove politike devetdesetih njena inkluzivnost, ki je tudi pripeljala do osamosvojitve. Taka politika bi zlahka lahko sodelovala tudi pri obeleževanju takih dogodkov, toda ne, če so organizirani prav s ciljem oporekati slovenski državnosti in zgodovinskim dejstvom in povečevanju političnih delitev tam, kjer je soglasje ključno prav za slovenski narod.